

tik J. Endzelyno epochos literatūra, kuri tam tikru mastu yra jau senstelėjusi.

Rimčiau priekaištauti galima dėl kai kurių morfologijos dalykų aiškinimo. Pirmiausia negalima sutikti su J. Kabelkos nuomone, kad latvių kalboje daugiskaitos vietininkai yra turėję vėliau išnykusią galūnę *-e* (p. 95, 99, 100, 101). Kitur vėl aiškinama, kad vienaskaitos vietininkas yra netekęs *-je* (p. 99, 101). Įrodyti, kad latvių kalbos minėtos formos turėjo *-e*, neįmanoma⁸; galima įsivaizduoti *-i* (dgs. vietininkas galėjo turėti ir *-u*⁹), bet ne *-e*, nes iš galūninio **-en -e* išriedėti negalėjo: juk nesakoma **zeme* „žemė, žeme“, **upe* „upė, upe“, o *upi, zemi*.

Neįtikima nuomonė, kad es. I. antrojo asmens formos (*tu met, nes* (p. 72) iš senovės turėjusios trumpą balsį *-i*, kuris vėliau išnykęs¹⁰. Bet juk *-i* išnyko ne visur, plg.: *jūti* „junti“, *rimsti* „rimsti“ ir kt. Laikantis autoriaus logikos, *jūti* galūnė *-i* turėtų būti kilusi iš ilgos, nes ji neišnyko. Ėmus istoriškai aiškinti žodžio galo pakitimus, būtinais reikėjo skirti du žodžio galo trumpėjimo atvejus: fonetinį ir sisteminį. Tada būtų bent iš-

ryškėjusi tokio trumpėjimo sistema ir nukrypimai nuo tos sistemos.

Iš kitų knygos trūkumų minėtini šie: 1. Nors gramatikos pagrindas yra lyginamasis (istorinis), bet joje labiau reikėtų sinchroninio (tipologinio) lyginimo. Todėl dabartinės latvių kalbos prielinksninės konstrukcijos turėtų būti verčiamos atitinkamomis dabartinės lietuvių kalbos konstrukcijomis; taip pat turėtų būti daroma ir su naujais, retesniais žodžiais ir jų junginiais. Dėl to ir studentams būtų lengviau juos išmokti. 2. Didžiausias trūkumas yra tas, kad joje niekur nežymimos žodžių priegaidės¹¹ (net tekstuose ir žodyne jų nėra).

Baigdamas recenziją, norėčiau pabrėžti, kad J. Kabelkos „Latvių kalba“, kaip pirmoji gramatika lietuvių filologams, yra sveikintinas reiškinys ir ilgai bus svarbiausias latvių kalbos studijų šaltinis. Ši jo knyga turi ir mokslinę reikšmę, nes jos teiginiai paskatins kitus kalbininkus dar rimčiau tyrinėti iškilusias latvių kalbos istorijos problemas, neatsiejant jų nuo bendro baltistikos konteksto.

A. Rosinas

Zeitschrift für Slawistik, 2, 1974, Band XIX, Akademie-Verlag, Berlin.

Iš tikrųjų būtų sunku rasti kur nors kitur užsienio periodikoje tiek daug baltų kalbų tyrinėtojų vertingos ir įdomios medžiagos, kiek jos randame vokiečių slavistikos žurnalų puslapiuose. Ši jau šimtamete tapusi tradicija gražiai puoselėjama ir sėkmingai tęsiama Vokietijos Demokratinės Respublikos slavistų, kurių organas „*Zeitschrift für Slawistik*“ nuolat skelbia straipsnius įvairiais

⁸ Įsivaizduojant, kad po *-s* yra išnykęs *-e, -uos* reikėtų kildinti iš **-osenā* ar panašios formos.

⁹ Plg. J. Endzelīns, *Latviešu valodas gramatika*, Rīgā, 1951, 407, 412, 416, 419 ir kt.

¹⁰ Dėl *-i* kilmės žr. J. Endzelīns, *LVG* 705; J. Kazlauskas, *Lietuvių kalbos istorinė gamatika*, Vilnius, 1968, 299.

baltų filologijos klausimais, o 1974 m. šio žurnalo antras sąsiuvinis pralenkia visus savo pirmtakus: jis ištiesai skirtas baltistikai, net ir žurnalo viršelyje randame paantraštę – „*Beiträge zur Baltistik*“. Suprantama, tokiu įvykiu negalima nepasidžiaugti, juo labiau, kad čia paskelbti straipsniai tikrai nemaža naudą duos įvairių sričių baltų kalbotyros, tautosakos, mitologijos tyrinėtojų. Greta šeimi-

¹¹ Negalima dėl to pagirti ir pačių latvių kalbininkų, kurie leidžia didžiulius žodynus (pvz., *Latviešu literārās valodas vārdnīca*, I, Rīgā, 1972; II, Rīgā, 1973), visai nežymėdami priegaidžių. Mokslinė (net ir praktinė) tokių žodynų vertė labai sumažėja ir Miūlenbacho – Endzelyno žodyno jie nė iš tolo negali atstoti.

ninkų, VDR mokslininkų, savo tyrinėjimų rezultatus čia skelbia didokas būrys ir rusų, lenkų, latvių, lietuvių filologų.

Dalykiškas aptarimas ir kritiškas žurnale paskelbtų darbų įvertinimas yra atskirų baltistikos sričių specialistų uždavinys. Trumpoje anotacijoje norėtusi bent bendrais bruožais atskleisti šio vertingo leidinio turinį, supažindinti su juo platesnę baltistų auditoriją.

Daug vietos leidinyje skiriama baltų kalbų leksikos problemoms.

VDR slavistas K. Gutšmidas (Gutschmidt), kuris ypač domisi įvairiomis baltarusių kalbos problemomis, paskelbė įdomų apibendrinamojo pobūdžio straipsnį „Baltische Lehnwörter in der Sprache der belorussischen Literatur“ (p. 265–273). Aptaręs anksčiau tyrinėjimus, straipsnio autorius pateikia būdingesnius baltizmus (dažniausiai lituanizmus), vartojamus pastarojo šimto metų laikotarpio baltarusių grožinėje literatūroje, kartais nurodydamas ir naujų žodžių reikšmių ar formų, anksčiau neužfiksuotų lingvistinėje literatūroje. Labai įdomus K. Gutšmido mėginimas charakterizuoti atskirų baltarusių autorių vartojamus baltizmus. Daugiausia baltizmų randame kūrinuose tų autorių, kurie gimė ir jaunystę praleido šiaurės vakarų Baltarusijoje, tuo tarpu autoriai, kilę iš rytų ar pietryčių Baltarusijos, tokių skolinių vartoja gerokai mažiau. Šia proga norėtusi pridurti, kad nemaža baltizmų iš įvairių baltarusių grožinės literatūros kūrinių buvo surinkta ir rankraštiniame A. Veržbovskio darbe „Беларуска-літоўскія лексічныя узаемасувязі“ (Мінск, 1960), kuriuo straipsnio autoriui, matyt, neteko naudotis.

Viač. Ivanovas (Maskva) straipsnyje „Из этимологических наблюдений над балтийской лексикой“ (p. 190–200) pateikia tris labai gerai argumentuotus etimologinius etiudus: 1) la. *māsa* 'sesuo' ir ide. 'sersers' pavadinimai, 2) baltų ir ide. 'širdies' pavadinimai, 3) s. pr. *smūni* : air. *duine* 'žmogus' (: air. *dú*, gen -acc. *don* 'žemė').

V. Toporovas (Maskva) straipsnyje „Лит. *dañdaras*, лтш. *dañdala* и друг.“ (p. 207–

209) įtikinamai parodo, jog šių baltų kalbų botago pavadinimų šaltinis yra čigonų kalba.

Plačiame L. Nevskajos (Maskva) straipsnyje „Балтийская терминология возвышенного рельефа в сопоставлении со славянской“ (p. 158–174) aptariama šios srities terminologija šešiose lietuvių ir latvių kalbos šnektose (Šakyna, Karsakiškis, Gervėčiai (Baltarusijos TSR); Ergėmė, Škilbėni, Pilda), parodoma pavadinimų semantinė motyvacija, jos dėsningumai, nagrinėjama minėtos terminologijos ryšiai su kitais semantiniiais laukais.

R. Bertulio (Ryga) straipsnyje „Сравнительно-семантический анализ лексики“ (p. 184–189) apibendrinama jo ankstesnieji latvių ir lietuvių kalbų leksikos semantiniai tyrinėjimai.

S. Karaliūnas (Vilnius) straipsnyje „Aus der baltischen Etymologie“ (p. 201–206) mėgina naujai paaiškinti lietuvių kalbos žodžių *akstis*, *akštis* (< **asti-s* : r. *оцмь* ir kt.) ir *vėrgti*, *vėrgas* (: vok. auk. *werc* 'darbas' ir kt.) kilmę, stengdamasis surasti jiems giminingų žodžių kitose ide. kalbose.

Senovės prūsų kalbos žodžių etimologijoms skiriamas V. Mažiulio (Vilnius) straipsnis „Altpreußische Etymologien“ (p. 212–220). Čia pateikiami nauji įdomūs Elbingo žodynylyje užfiksuoti žodžių *Aglo*, *Aytegenis*, *Aclorcordo* kilmės aiškinimai.

Nemažoje dalyje straipsnių nagrinėjama morfologijos ir žodžių darybos problemos.

Jenos Fridricho Šilerio universiteto darbuotojo B. Baršelio (Barschel) straipsnyje „Einige Probleme bei der sprachhistorischen Motivierung des Übergangs der ieur. konsonantischen Wurzelnomina in die *i*-Deklination im Baltischen“ (p. 175–183), remiantis gausia kitų ide. kalbų, ypač senovės indų kalbos, medžiaga, mėginama patikslinti priebalsinio kamieno perėjimo į *i* kamieną priežastys.

R. Ekertas (Leipcigas) straipsnyje „Zu den nominalen *i*-Stämmen im Altpreußischen“ (p. 221–233) toliau tęsia savo pamėgtąją baltų ir slavų kalbų vardažodžių kamienų tyrinėjimo temą, šį kartą detalčiai aptardamas se-

novės prūsų kalbos *i*-kamienių vardažodžių ypatybes.

Senovės prūsų kalbos problematikai skirtas ir lenkų kalbininko H. Gurnovičiaus (Górnowicz) straipsnis „Das altpreußische Suffix *-it-* und das polnische Suffix *-ic-* in Ortsnamen des preußischen Pomesaniens“ (p. 234–240), kuriame parodoma, kaip šio tipo prūsiški vietovardžiai buvo perteikiami lenkų kalbos atstovų ir kaip lenkiški keitėsi, patekę į senovės prūsų kalbą. Kadangi šie sufiksai fonetiškai labai artimi, tai tik mažesnė dalis prūsiškų vietovardžių buvo polonizuota, o lenkiškų – suprūsinta.

T. Sudnik (Maskva) straipsnyje „О литовском влиянии на морфологию белорусских говоров“ (p. 263–264) parodo, jog baltarusių kalbos tarmėse, ypač tose vietose, kur vartojamos ir baltarusių, ir lietuvių kalbos, pasitaiko atvejų, kai dėl lietuvių kalbos įtakos esamojo ir būsimajo (paprastojo) laiko trečiojo asmens vienaskaitos formos pavartojamos daugiskaitos reikšme. Šio įdomaus reiškinių autentiškumas ir aiškėjimas nekelia abejonių, nes pastaruoju metu, be T. Sudnik, jį savarankiškai pastebėjo ir kiti tyrinėtojai (E. Grinaveckienė, J. Mackevič, M. Sivickienė, pastaroji – Lietuvos teritorijoje esančiose rusų tarmėse¹).

V. Ambrazas (Vilnius) „Zur Entwicklung der Partizipialkonstruktionen mit obliguen Kasus im Litauischen“ (p. 241–251) sėkmingai tęsia toliau savo istorinės lietuvių kalbos sintaksės tyrinėjimus.

Lietuvių kalbos sintaksės problemoms skirtas ir E. Geniušienės (Vilnius) straipsnis „Категории литовского глагола в пассивном залоге“ (p. 252–262).

Baltų mitologijos problemos, jos ryšiai su senovės indoeuropiečių mitologija nagrinė-

jami bendrame Viač. Ivanovo ir V. Toporovo straipsnyje „Балтийская мифология в свете сравнительно-исторических реконструкций индоевропейских древностей“ (p. 144–157).

Latvių liaudies dainose aptinkami mitologijos reliktai ir jų atspindžiai latvių literatūroje tyrinėjama B. Špilhauz (Spielhaus; Berlynas) straipsnyje „Mythologische Gestalten der lettischen Dainas und die Ursachen ihrer Widerspiegelung in der lettischen Literatur“ (g. 274–281).

F. Redlichas (Leipcigas) straipsnyje „Über das Sprichwort in der lettischen Sprache“ (p. 281–289) apibūdina charakteringesnes latvių priežodžių ypatybes.

Žymusis lužičėnų (sorbų) kultūros tyrinėtojas F. Metškas (Metšk) straipsnyje „Zu einigen Fragen der Sauerwein-Forschung“ (p. 290–295) aptaria kai kuriuos Jurgio Zauerveino veiklos ir kūrybos bruožus. Savo straipsnyje jis plačiai pasinaudoja medžiaga, surinkta 1969 m. viešnagės Lietuvoje metu.

Žinoma VDR lituanistė Halės Martyno Liuterio universiteto dėstytoja G. Benzė (Benzė) pateikia įdomų straipsnį apie šio Vokietijos miesto lituanistines tradicijas „Lithuania in Halle“ (p. 295–297).

Žurnalo recenzijų skyriuje R. Ekertas labai plačiai recenzuoja „Baltistica. I Priedas“ (recenzija skiriama velionio J. Kazlausko atminimui). E. Eichleris (Leipcigas) recenzuoja „Mikołaja Kopernika Lokacje Janów opuszczonech. Nicolai Copernici Locationes mansorum desertorum. Wyd. M. Biskup“ (Olsztyn, 1970) – leidinyje esama medžiagos lenkų, senovės prūsų, vokiečių kalbiniams santykiams tirti. K. Gutšmidas recenzuoja R. Ekerto knygą „Baltistischen Studien“ (Berlin, 1971).

1974 m. „Zeitschrift für Slawistik“ ant-ras sąsiuvinis dedikuojamas Viktorui Falkenhauui, „VDR baltistikos Nestorui, nenuilstančiam Baltų–slavų komisijos pirmininkui“, jo septyniasdešimtųjų gimimo metinių (1973.II.11) proga. Akademikas H. H. Bilfeldas (Bielfeldt) žurnale supažindina su šio Tarybų Lietuvoje

¹ М. К. Сивицкене, Об одном случае морфологической интерференции (на материале русско-литовского диалектного контактирования, – Филологические науки, 6(84), Москва, 1974, 95–100.

tokio populiaraus, tiek daug mūšų mokslui ir kultūrai nusipelniusio žmogaus gyvenimu ir veikla.

Baigiant norėtusi labai nuoširdžiai padėkoti šio leidinio iniciatoriui ir sudarytojui

profesoriui R. Ekertui, jo kolegoms G. Benzei, E. Eichleriui ir visam redakcijos kolektyvui už darbą, įdėtą parengiant tokį vertingą leidinį.

A. Sabaliauskas

E. Tõnisson, **Die Gauja-Liven und ihre materielle Kultur** (11. Jh. – Anfang 13. Jhs.). Ein Beitrag zur ostbaltischen Frühgeschichte. Verlag „Eesti Raamat“. Tallinn 1974. 209 S., 9 Tabellen, 40 Tafeln, 31 Abbildungen im Text.

Evald Tõnisson ist ein junger estnischer Forscher, zu dessen wissenschaftlichem Interessenkreis der letzten Zeit die Geschichte der Liven gehörte. Einer der Hauptwerke seiner Arbeit, worüber hier ein kurzes Gutachten gegeben wird, bestand darin, das aus dem Gebiet der Gauja-Liven stammende archäologische Material zu publizieren und das Publierte zu analysieren. Das Material aus den übrigen livischen Siedlungsgebieten, insbesondere aus dem an der Daugava gelegenen ist vornehmlich als Vergleichsmaterial herangezogen worden. Die Liven an der Gauja haben ihre Toten in Hügelgräbern bestattet. Das auf den zahlreichen Hügelgräberfeldern gefundene Material ist außerordentlich gründlich klassifiziert und beschrieben worden. Es wird ein Gesamtbild der livischen Kultur an der Gauja vom 11. bis zum 13. Jahrhundert gegeben. Am Anfange des 13. Jahrhunderts wurden die Liven von deutschen Eindringlingen unterworfen. Bald danach begann die selbständige Kultur der Liven zugrunde zu gehen, und das livische Volk fing an zu verschwinden. Obwohl das Werk von E. Tõnisson von streng archäologischem Einschlag ist, kann man in ihm jedoch auch wichtige neue Angaben über die baltisch-finnisch-ugrischen Sprachverhältnisse der erwähnten Jahrhunderte finden. Deshalb ist es zweckmäßig, diese Untersuchung auch den Forschern der baltischen Sprachen bekannt zu machen.

Die Gräberfelder der Gauja-Liven und ihre Funde werden denen der Daugava-Liven und Kurzeme-Liven typologisch und chrono-

logisch gegenübergestellt. In der Kultur der Liven an der Gauja und an der Daugava waren Unterschiede vorhanden, obschon die beiden Gebiete nebeneinander lagen. Die Daugava-Liven hatten verhältnismäßig viele gemeinsame Züge mit den Latgallen und Semgallen. Diese Liven waren schon damals gewissermaßen baltisiert. Deshalb ist die livische Sprache an der Daugava früher ausgestorben als an der Gauja, in Metsepole (nordwärts von Gauja) und in Kurzeme. Die Kultur der Gauja-Liven trug einen mehr einheimischen Charakter. Ein einheimisches Gepräge hatte auch die Kultur der Metsepole-Liven. Mit Latgallen stark gemischt lebten aber die Liven in Idumea, auf dem Gebiet zwischen den Gauja- und Metsepole-Liven.

In seiner Untersuchung zeigt E. Tõnisson, daß Bodenbau und Viehzucht bei den Liven den Hauptteil der Existenzmittel lieferten. Der Fischfang und die Waldbienenzucht gaben auch ihren Anteil zum Lebensunterhalt. In den zentralen Bezirken an der Daugava und an der Gauja hatten sich verschiedene Handwerke gut entwickelt. Die obengenannten Wirtschaftszweige wurden durch den Handel ergränzt. Die Entwicklung des Fernhandels wurde durch die Lage der livischen Gebiete an der Meeresküste und an den von den Liven kontrollierten Verkehrswegen begünstigt. Der Fernhandel hatte eine besonders große Bedeutung für das Wirtschaftsleben der Liven, da ihr Boden nur eine karge Ernte geben konnte. Die Unterwerfung des Landes durch die Deutschen durchschnitt zum gro-